

REFERENCES

1. Derzhavnyj standart bazovoyii povnoyi zagalnoyi serednoyi osvity, [State standard of basic and secondary education], [Elektronnyj resurs], Rezhym dostupu: <http://zakon2/rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>.
2. Innovacijni pedagogichni tehnologiyi u trudovomu navchanni [Innovative educational technology in teaching labor]: navchalno-metodychnyj posibnyk, Ternopil-Uman, TNPU, 2007. 208 p.
3. Kobernyk O.M. Koncepciya tehnologichnoyi osvity uchniv zagalnoosvitnix navchalnyh zakladiv Ukrainy, [The concept of technological education students of secondary schools Ukraine], Trudova pidgotovka v zakladax osvity, 2010. Vol. 6. – P. 3–11.
4. Navchalna programa z trudovogo navchannya dlya zagalnoosvitnih navchalnyh zakladiv: 5–9 klasy, [The curriculum of labor education for secondary schools : Grades 5-9] [Elektronnyjresurs], Rezhym dostupu: http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondary-education/educational_programs/1349869088.
5. Navchalna programa: Tehnologiyi. 10–11 klasy, [Curriculum: Technology. 10-11], Riven standartu, akademichnyj riven. Variaty`vni moduli, Kamyanez-Podilskij, Aksioma, 2010. 140 p.

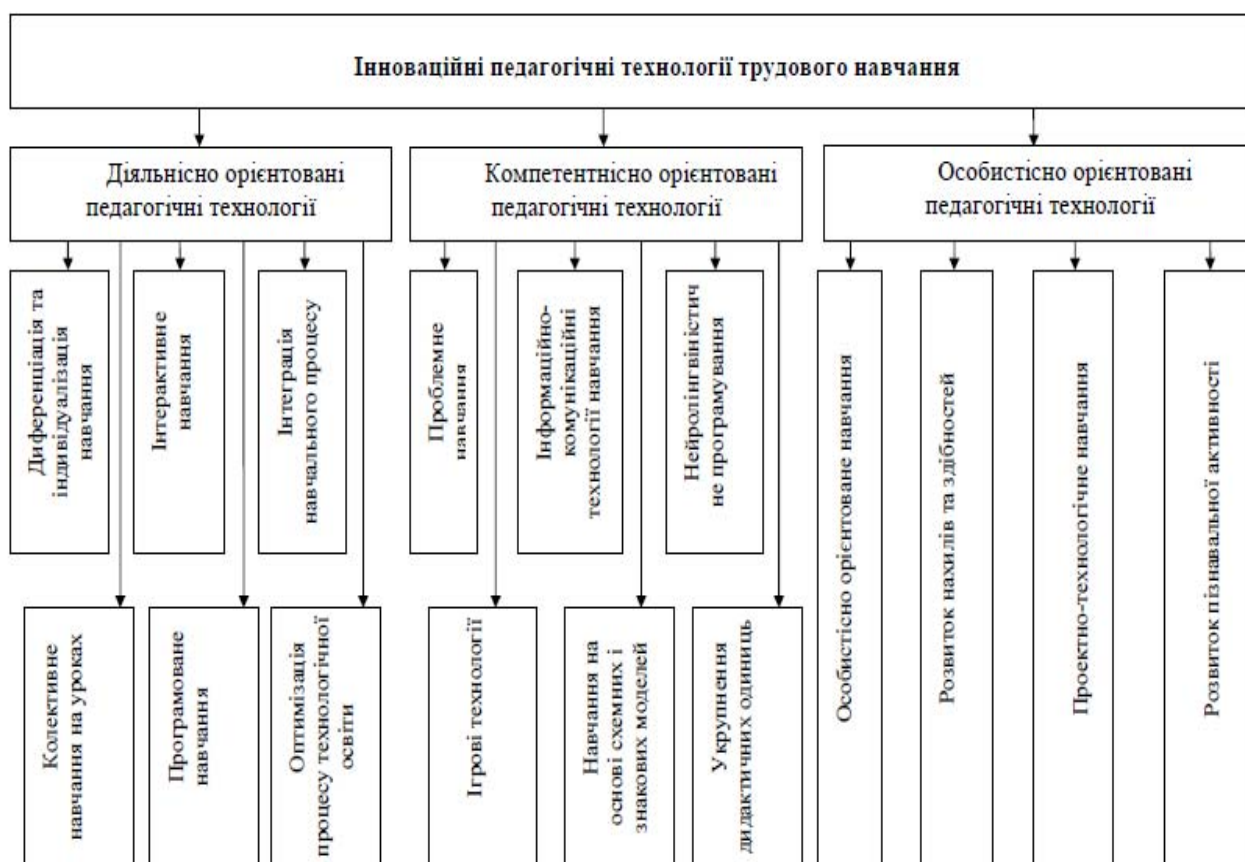

Рис. 1. Класифікація інноваційних педагогічних технологій за концепціями освітньої діяльності та освітніми цілями суб'єктів педагогічної діяльності

УДК 378:33:17.023.36

О. А. ПЛЄВИЧ

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КОМПОНЕНТНОГО СКЛАДУ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

З'ясовано, що поява нових видів культури є закономірним результатом ускладнення і диференціації людської діяльності, виникнення нових професій. Кожна професійна група людей

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ І ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

виробляє особливу систему соціально-етичних принципів, які визначають характер і задають певний стиль взаємодії з клієнтами, колегами, керівництвом, зовнішніми інстанціями тощо. Встановлено, що цих принципів і стилів дотримуються навчальні заклади і професійні асоціації, зберігають їх, перетворюють у систему знань, умінь і навичок, практичний досвід і правила поведінки, закладають у професійну культуру. Проаналізовано структуру професійної культури майбутніх фахівців різних спеціальностей. Досліджено методологічні основи визначення її компонентів.

Ключові слова: професійна культура, вищий навчальний заклад, професійна підготовка, фахівці з фінансів і кредиту, структура професійної культури.

О. А. ПИЛЕВИЧ

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ КОМПОНЕНТНОГО СОСТАВА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

Установлено, что появление новых видов культуры является закономерным результатом усложнения и дифференциации человеческой деятельности, появления новых профессий. Каждая профессиональная группа людей создает особую систему социально-этических принципов, которые определяют характер и задают определенный стиль взаимодействия с клиентами, коллегами, руководством, внешними инстанциями. Отмечено, что данных принципов и стилей придерживаются учебные заведения и профессиональные ассоциации, сохраняют их, превращают в систему знаний, умений и навыков, практический опыт и правила поведения, закладывают в профессиональную культуру. Проанализирована структура профессиональной культуры будущих специалистов различных специальностей. Исследованы методологические основы определения ее компонентов.

Ключевые слова: профессиональная культура, высшее учебное заведение, профессиональная подготовка, специалисты по финансам и кредиту, структура профессиональной культуры.

O. PILEVICH

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE COMPONENT COMPOSITION OF PROFESSIONAL CULTURE OF FUTURE SPECIALISTS

It has been elucidated in the article that the appearance of new types of culture is natural result of complication and differentiation of human activity, emergence of new professions. Every professional group of people produces a special system of ethical principles that define the style of interaction with clients, colleagues, management, external agencies, etc. the author proves that educational institutions and professional associations follow these principles and styles, save them, make a system of knowledge, skills, practical experience and rules of conduct, lay them in the professional culture. The structure of professional culture of future specialists of different professions is analyzed. Methodological basis for the definition of its components is studied.

Keywords: professional culture, higher educational establishment, professional training, specialists in Finance and Credit, structure of professional culture.

Сучасні демократичні перетворення в Україні, реформування соціально-економічної і політичної сфери, інтеграція з європейським освітнім простором, зміни принципів, форм та методів роботи у вищих навчальних закладах (ВНЗ) зумовили значне підвищення вимог до рівня та якості професійної підготовки майбутніх фінансистів, їхньої фахової та соціальної компетентності, загальної й професійної культури.

У науковій літературі професійна культура вважається інтегральною якістю фахівця, умовою і передумовою ефективної професійної діяльності й професійного самовдосконалення. Аналіз філософської, соціологічної, психолого-педагогічної літератури свідчить про відсутність єдиного підходу в тлумаченні поняття «професійна культура». Найчастіше воно використовується при вивченні механізмів соціалізації особистості, в порівнянні з поняттям «загальна культура» або трактується як частина загальної культури особистості. Водночас

вивчення цього поняття пов'язано з визначенням суті і структури культури фахівця, при цьому дослідники як синонім нерідко використовують поняття «культура праці».

Становлення і розвиток фінансової системи України, реальність її входження у світове співтовариство економічно розвинених країн ставить чимало теоретично-практичних питань, вирішення яких пов'язано зі з'ясуванням природи та методології філософських, соціологічних, психолого-педагогічних аспектів формування професійної культури майбутніх фахівців з фінансів і кредиту. Це актуалізує вивчення різних наукових підходів до структурування цього феномена та варіативність його компонентного складу з метою проведення подальшого наукового пошуку.

Обґрунтована й апробована в процесі педагогічного експерименту структура професійної культури майбутніх фахівців з фінансів і кредиту слугує теоретичною основою розроблення змісту навчання у ВНЗ, визначення критеріїв, показників та рівнів її сформованості. Крім цього, формування професійної культури виконує мотиваційну функцію: спонукає особистість до прагнення здійснювати оцінне ставлення до дійсності в процесі власного вдосконалення, а перехід до нової освітньої парадигми, домінуючим чинником якої є культура, виховання «людини культури», визначає орієнтири професійної освіти та навчання упродовж життя.

Зазначена тема статті спонукає до вивчення професійної культури як підсистеми загальної культури. Певний інтерес для нашого дослідження становлять праці В. Багацького, В. Боканя, М. Кравця, Л. Матвієнко та інших учених, в яких висвітлюється місце професійної культури в системі культури. Українські та зарубіжні вчені досліджували окремі види культури діяльності фахівців. Так, управлінську культуру вивчали С. Королук, В. Ягупов; комунікативну культуру, культуру спілкування і культуру взаємодії – І. Мачуська, І. Сіданіч, О. Уваркіна, Р. Шулигіна, Н. Якса. В центрі уваги Д. Гуменного, А. Коломієць, О. Коневщинської, О. Малишевського, Г. Павленко перебувають інформаційна і медіакультура. Професійну культуру майбутніх фахівців вивчали Л. Висоцька, С. Ісаєнко, Г. Комкова, Я. Черньонков, Б. Чупринський, І. Шевченко, Т. Щеголева й інші науковці. Однак професійна культура майбутніх фахівців з фінансів і кредиту залишилась поза увагою, незважаючи на її актуальність і практичну значущість.

Метою статті є порівняльний аналіз компонентного складу професійної культури майбутніх фахівців різних спеціальностей.

Процес розподілу суспільної праці зумовив виникнення професійної культури як інтегральної якості особистості, що відрізняє людей різних спеціальностей, а її зміст тісно пов'язаний з фаховою діяльністю. Поява нових видів культури є закономірним результатом ускладнення і диференціації людської діяльності, виникнення нових професій.

Поняття «професія» включає в себе певне коло проблем і набір прийомів, за допомогою яких проблеми можна виявити і вирішити. Прийоми передбачають наявність знань, умінь і навичок у певній сфері діяльності. Отже, кожна професія базується на специфічних для неї знаннях теоретичного і практичного характеру, на своїх критеріях і показниках успішного вирішення заданих проблем. При цьому кожна професійна група людей виробляє особливу систему соціально-етичних принципів, які визначають характер і задають певний стиль взаємодії з клієнтами, колегами, керівництвом, зовнішніми інстанціями. Такі «правильні» способи побудови міжособистісних стосунків нині викладаються в кодексах, розроблених і прийнятих окремими організаціями, установами, галузями, навіть на рівні країни. Навчальні заклади і професійні асоціації не тільки дотримуються цих принципів, а й зберігають їх, перетворюють у систему знань, умінь і навичок, практичний досвід і правила поведінки, закладають у професійну культуру. Отже, професійна культура формує свій простір – середовище розвитку професії і фахівців, взаємодії професіоналів. Для виявлення споріднених професій нами проаналізовано таблицю відповідності Переліку напрямів, за якими здійснювалася підготовка фахівців у ВНЗ за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра (до 2015 р.) та Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (2015), затверджену наказом Міністерства освіти і науки України від 6 листопада 2015 р. № 1151. За результатами встановлено, що до 2015 р. напрям підготовки «фінанси і кредит» (для спеціалістів і магістрів спеціальність мала назву «фінанси і кредит (за спеціалізованим и програмами)») відносився до галузі знань «Економіка і підприємництво» (0305). До цієї ж галузі знань були включені напрями: економічна теорія, економічна

кібернетика, міжнародна економіка, економіка підприємства, управління персоналом та економіка праці, прикладна статистика, маркетинг, облік і аудит, товарознавство і торгівельне підприємництво.

У 2015 р. змінена не тільки назва спеціальності на «фінанси, банківська справа та страхування», а й вона відноситься вже до іншої галузі (07) «Управління та адміністрування». Споріднені спеціальності потрібно визначати за цією галуззю; ними є: підприємництво, торгівля та біржова діяльність (076); менеджмент (073); маркетинг (075); облік і оподаткування (071); публічне управління та адміністрування (074). Будемо вважати, що ці спеціальності формують свій «просторовий» ареал, оскільки об'єднані однією галуззю знань. Можна вважати, що фахівці з фінансів і кредиту належать до типу професій «людина-людина» (фінансовий менеджер), що потребує наявності компетентності у взаємодії з людьми. Тоді всі професії пов'язані з медичним, побутовим обслуговуванням, навчанням і вихованням, правовим захистом, управлінням тощо.

Отже, для визначення структури професійної культури майбутніх фахівців з фінансів і кредиту доцільним буде вивчення наукових праць про формування і розвиток професійної культури фахівців, які належать до типу професій «людина-людина» (педагог, соціальний педагог, економіст-менеджер, офіцер). У процесі дослідження нами виявлено найбільше наукових праць, присвячених проблемі розвитку професійної культури педагогів, або тих, де формування професійної культури розглядається аспектно.

Фахівці, котрі сприймають свою професію як спосіб життя, зазвичай, набувають власного особливого світосприйняття і світорозуміння, особливої його категоризації, особливого ставлення до об'єктів, а іноді й особливостей перцепції, що оптимізують взаємодію з явищами реальності.

Формування професійної культури майбутнього вчителя іноземної мови досліджував Я. Черньонков. За результатами вивчення професіограм шкільного педагога, вимог до змісту і характеру його діяльності, а також наукових підходів у визначенні структури і функцій культурної діяльності у внутрішньому вияві професійної культури вищевказаного науковець виокремив такі компоненти: професійна спрямованість, ціннісно-мотиваційний компонент, професійні знання, професійні вміння і навички, комунікативна культура [6, с. 11].

До професійної культури майбутнього вчителя образотворчого мистецтва М. Пічкур включає значно більшу кількість компонентів. Він вважає, що професійна культура вчителя – це «єдність культури особистості з її фаховою майстерністю, які внаслідок взаємовпливу і взаємопроникнення становлять систему соціально-професійних особистісних якостей. Родовою ознакою кожного компонента цієї системи є композиційність» [4, с. 9]. Тому складовими професійної культури педагога мають бути: культура особистості; педагогічна культура; фахова майстерність; композиційна культура; особистісні якості. Науковець встановив залежність розвитку особистості вчителя образотворчого мистецтва від значення структурних компонентів педагогічної композиції: кожний окремий компонент розвиває естетичні почуття, спонукає до активної творчої діяльності. Ця ідея покладена ним в основу визначення трикомпонентної структури особистісних якостей професійної культури вчителя образотворчого мистецтва. Відповідно до означеної структури розрізняються когнітивний, емоційний, діяльнісний компоненти.

У зв'язку з об'єктивною потребою педагогічної практики М. Михнюк дослідила, обґрунтувала та експериментально довела доцільність структури професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю з таких компонентів: гносеологічний (методологічна і дослідницька культура); психологічний (психологічна і рефлексивна культура); комунікативний (фахова, дидактична і методична культура); етико-естетичний (етична й естетична культура); інформаційний (моніторингова і діагностична культура) [2, с. 6–7].

Здійснений структурний аналіз професійної культури педагога дає змогу зробити певні узагальнення. Науковці вивчали діяльність представників однієї професії – педагогів. Результати їх досліджень свідчать про взаємозв'язок і взаємозалежність їхньої педагогічної діяльності, яка відрізняється специфікою викладання ними різних навчальних дисциплін (предметів), особливостями навчальних закладів, їх приналежністю, характеристикою контингенту учнів або студентів, що безпосередньо впливає на визначення компонентного складу професійної культури.

Професія офіцера-прикордонника теж належить до типу професій «людина-людина», а тому структурування його професійної культури становить для нас науковий інтерес. І. Почекалін вважає, що професійна культура – це «рівень професіоналізму офіцера, досягнутий через філософське осмислення й саморефлексію виконання службових обов'язків та його творчої самореалізації в різних видах оперативно-службової діяльності, які спрямовані на освоєння, передачу і створення нових професійних цінностей і нових досягнень в охороні державного кордону» [5, с. 6]. Ним обґрунтовано й експериментально доведено, що до компонентів професійної культури особистості офіцерів-прикордонників мають бути віднесені професійна спрямованість, професійна компетентність, комунікативні уміння та якості, рефлексія особистісного зростання.

Учений виокремлює ознаки професійної культури офіцера-прикордонника: інтелігентність, інтелект, стійка спрямованість фахових інтересів і потреб, гармонія розумового, морального та фізичного розвитку, гуманізм, товарицькість, дисциплінованість, відповідальність, педагогічний такт, широкий світогляд, спроможність до творчості, майстерність спілкування. Водночас він наголошує на необхідності дотримання вимог до професійної культури особистості офіцера Державної прикордонної служби України, які об'єднано в групи. Йдеться про вимоги, пов'язані із: змістом службової діяльності офіцера як видом державної служби; правовою регламентацією діяльності; протидією зацікавлених осіб; наявністю владних повноважень; збереженням службової таємниці; соціально-психологічною атмосферою діяльності офіцера-прикордонника; розмаїтістю діяльності офіцера-прикордонника; дефіцитом часу; своєрідністю зовнішніх умов та перевантаженням у службовій діяльності офіцера-прикордонника. Зазначені вимоги визначають особливість професійної культури офіцера-прикордонника, яка полягає в її нормативному характері [5, с. 5–6, 13].

Отже, характерним для професійної культури офіцера-прикордонника є те, що її зміст частково прописаний в нормативних документах, вибудований у взаємодії між суб'єктами діяльності за ієрархією управління, формується через цілеспрямовану діяльність адміністрації Державної прикордонної служби України (ДПСУ), командування та науково-педагогічний склад Національної академії ДПСУ, офіцерський склад. У зв'язку з чіткою ієрархією ДПСУ, вибудованими внутрішніми горизонтальними зв'язками, наявністю статутних документів, можливим вбачаємо цілеспрямований розвиток професійної культури офіцерського складу. В цьому, на нашу думку, є відмінність професійної культури офіцера від професійної культури інших фахівців.

Нами розглянуто морфологію професійної культури студентів інженерно-технічних спеціальностей, яку вивчала С. Ісаєнко. Результати аналізу наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених дали їй підставу стверджувати, що «професійна діяльність має потужніший вплив на формування особистості порівняно з непрофесійними видами діяльності. Всебічний і гармонійний розвиток особистості є необхідною умовою формування професіонала та ефективним засобом усунення негативних наслідків впливу професії на нього» [1, с. 8]. Базуючись на теорії діяльності та на основі аналізу елементів особистісної культури, яка перебуває у діалектичному зв'язку з моральною, естетичною, розумовою, правовою, політичною, екологічною культурою тощо, науковець визначила в структурі професійної культури студентів інженерних спеціальностей такі компоненти: аксіологічний (професійні цінності), технологічний (способи та прийоми професійної діяльності) й особистісно-творчий. Уточнюючи дефініцію «професійна культура», С. Ісаєнко стверджує, що її ядром є професійні цінності, сукупність видів перетворювальної діяльності й особистісні якості [1, с. 15]. На підставі аналізу багатьох досліджень нею встановлено, що особливості формування професійної культури зумовлені віковими, індивідуально-творчими та психофізіологічними характеристиками студентів.

Такі висновки наводять на думку, що формування професійних цінностей як ядра професійної культури має розпочинатися з формування фундаментальних «ноологічних, гуманістичних цінностей», які «визначаються тим, що вони не можуть розглядатися як дещо похідне, другорядне у нашому універсумі буття. Цінності християнського гуманізму – це не другорядні елементи певної ідеологічної надбудови, а фундаментальні атрибути становлення і розвитку людини розумної і людини духовної» [3, с. 260–261]. Тільки в такому разі ці цінності можуть слугувати аксіологічною базою для формування професійних цінностей.

Аналіз отриманих результатів дослідження компонентного складу професійної культури фахівців різних професій дає підстави зробити певні висновки. Однією із складових досліджуваного феномена є професійні знання, уміння і навички, які включені до компонентів з різною назвою (спеціальні знання, уміння, навички; професійні знання; професійні уміння і навички; виробничо-технологічна компетенція; фахова майстерність; професійна компетентність; технологічний компонент). Значна увага дослідників приділена комунікативній культурі фахівців (комунікативна культура; комунікативний компонент; соціально-комунікативна компетенція, комунікативні уміння та якості; культура мовлення) та особистісним якостям (особистісно-творчий компонент, професійно-важливі якості, особистісні якості, тощо). Інші компоненти професійної культури більше різняться залежно від професії. На нашу думку, при визначенні структури професійної культури та поетапному формуванні майбутніх фахівців варто звернути увагу на такі компоненти: професійна спрямованість; професійне самовизначення; професійна готовність; культурний потенціал; аксіологічний компонент (або ціннісно-мотиваційний); рефлексія особистісного зростання (рефлексивний компонент; рефлексивна компетенція; рефлексивна культура).

Розбіжність у назвах компонентів залежить не тільки від професії, в межах якої досліджувалась професійна культура фахівців, а й від методології, на основі якої здійснювалось дослідження (філософська теорія діалогу культур; інваріантна структура діяльності; єдність відтворювальної та розвивальної функцій; теорії особистості тощо).

Оскільки поданий аналіз зроблено з метою визначення структури професійної культури майбутніх фахівців з фінансів і кредиту, то подальше дослідження має спрямовуватися на узгодження позицій науковців, роботодавців, практиків-фінансистів і власне майбутніх фахівців стосовно компонентного складу професійної культури з попереднім визначенням змісту кожного компонента, що й визначає перспективи використання результатів дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ісаєнко С. А. Формування професійної культури у студентів інженерно-технічних спеціальностей засобами іноземної мови: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / С. А. Ісаєнко – К., 2009. – 21 с.
2. Михнюк М. І. Теоретичні і методичні основи розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю: автореф. ... дис. д-ра пед. наук: 13.00.04 / М. І. Михнюк. – К, 2016. – 38 с.
3. Онищенко В. Д. Фундаментальні педагогічні теорії: монографія / В. Д. Онищенко. – Львів: Норма, 2014. – 356 с.
4. Пічкур М. О. Формування професійної культури майбутнього вчителя образотворчого мистецтва (на матеріалі композиції): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / М. О. Пічкур. – К., 2000. – 23 с.
5. Почкалін І. М. Формування професійної культури офіцерів-прикордонників в умовах службової діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / І. М. Почкалін. – Хмельницький, 2011. – 22 с.
6. Черньонков Я. О. Формування професійної культури майбутнього вчителя іноземної мови: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Я. О. Черньонков. – Кіровоград, 2006. – 22 с.

REFERENCES

1. Isayenko S. A. Formuvannya profesiynoyi kul'tury u studentiv inzhenerno-tekhnichnykh spetsial'nostey zasobamy inozemnoyi movy, [Formation of professional culture of students of engineering specialties foreign language means], avtoref. ... dys. kand. ped. Nauk, 13.00.04, Kyiv, 2009. 21 p.
2. Mykhnyuk M. I. Teoretychni i metodychni osnovy rozvytku profesiynoyi kul'tury vykladachiv spetsial'nykh dystsyplin budivel'noho profilyu, [Theoretical and methodological foundations of the professional culture of teachers of special subjects steel profile], avtoref. dys. d-ra ped. nauk, 13.00.04, Kyiv, 2016. 38 p.
3. Onyshchenko V. D. Fundamental'ni pedahohichni teoriyi, [Fundamental pedagogical theory], L'viv, Norma, 2014. 356 p.
4. Pichkur M. O. Formuvannya profesiynoyi kul'tury maybutn'oho vchytelya obrazotvorchoho mystetstva (na materialy kompozytsiyi), [Formation of professional culture of the future teacher of fine arts (based on composition)], avtoref. dys. kand. ped. nauk, 13.00.04, Kyiv, 2000. 23 p.
5. Pochekalin I. M. Formuvannya profesiynoyi kul'tury ofitseniv-prykordonnykiv v umovakh sluzhbovoyi diyal'nosti, [Formation of professional culture of border officers in terms of performance], avtoref. dys. kand. ped. Nauk, 13.00.04, Khmel'nyts'kyu, 2011. 22 p.
6. Chern'onkov Ya. O. Formuvannya profesiynoyi kul'tury maybutn'oho vchytelya inozemnoyi movy, [Formation of professional culture of future teachers of foreign languages], avtoref. dys. kand. ped. Nauk, 13.00.04, Kirovohrad, 2006. 22 p.